

Oponentský posudek bakalářské práce Lenky Kafuňkové „Infanticida ve světle smolných knih v 16.- 18. století, FHS UK, Praha 2011

Lenka Kafuňková věnovala svou bakalářskou práci tématu, jež v českém dějepisectví poslední doby nepatří zejména zásluhou Daniely Tinkové a Jaroslava Dibelky k opomíjeným, a sice vraždám novorozenců matkami, infanticidii, v kontextu raněnovověkých mravnostních deliktů. Pramenem jí byly především edice smolných knih z Čech a Moravy z 16. – 18. století. Zde autorka analyzovala jednak tresty, udělované za infanticidu (a příbuzné delikty jako neprokázanou infanticidu, napomáhání k ní, dobové smilstvo či cizoložství), jednak se zaměřila na charakteristiku „pachatele“ a na sociální souvislosti a také motivaci jejich jednání. Jakkoliv nedospěla k závěrům, které by revidovaly dosavadní bádání, svému zadání v podstatě dostála. Následující kritický komentář bude postupovat podle jednotlivých oddílů práce.

Co se týče **pramenů**, slouží smolné knihy sice jako vděčný materiál pro edice, zdaleka však nepředstavují početně nejdůležitější archivní pramen. Tím jsou trestněprávní spisy městských hrdelních soudů (jejichž součástí knihy jsou) a především pozemkových vrchností, vykonávajících přenesenou hrdelní pravomoc. Smolné knihy tedy neposkytují, jak píše autorka, „nejdůležitější informace o infanticidě“ (s. 6/7), jsou pouze specifickým druhem pramene, který ho zaznamenává. Autorce nevytýkám to, že s jinými prameny kvůli pochopitelnému paleografickému omezení nepochybně nepracovala, ale že o nich aspoň neinformovala. To, co se v práci nazývá „registry“ ve studiích o hrdelním soudnictví, uvedených na s. 7-8, nelze beze všeho pokládat za edice v diplomatickém slova smyslu (ne každý přehled či krátká charakteristika projednávaných případů je regist, edicí jsou pouze Kutnohorský manuál útrpného práva a kniha Ortel podle práva); autory těchto studií nelze také označovat za editory (pozn. 4-12 a seznam literatury s. 58-60).

Přílišnou míru historické kritičnosti autorka nevykazuje, když píše, že edice smolných knih in extenso umožňují „utvořit co nejpravděpodobnější obraz minulého“ (s. 8) – to jistě žádný pramen psaný z určité perspektivy neumožňuje. Podobně je poněkud přehnaně exaltované a nepřiměřené hodnocení Koldínových Práv jako jednoho z „nejlepších a nejznámějších zákoníků“; to, že je zákoník přehledný a srozumitelný pro dnešního čtenáře, takové hodnocení ještě neospravedlňuje.

Ze **sekundární literatury**, pojednávající přímo o infanticidě, autorka se opřela především o monografii Daniely Tinkové, z níž významně čerpají i další použitá pojednání, zahraniční literatura (Ulbricht, van Dülmen) jí bohužel zůstala nedostupná. Ze studií Jaroslava Dibelky k sexuální delikvenci v raném novověku bylo možné užít i jiné, odborněji zaměřené, než popularizační článek v Dějinách a současnosti. V literatuře k hrdelnímu soudnictví v raněnovověkých Čechách i Evropě se Kafuňková naproti tomu orientuje velmi dobře. Je však zajímavé, že zatímco ideologické východisko práce J. Klaboucha („marxistické“) stojí autorce za zmínku, u ostatních prací podobných charakteristik neužívá, jako by byly psány jaksi objektivně. Klabouchova práce se přitom po mém soudu řadí k nejkompexnějším pojednáním o předmoderní justici v českých zemích.

I používání **metod** v předložené bakalářské práci je poněkud nepoučené – kvantifikací autorka sice vytvoří obraz historické skutečnosti (s. 12), musí si být ale vědoma toho, že touto skutečností je projednávání infanticidia před hrdelními soudy, nikoliv všechny případy zabití novorozence matkou (badatelé spekulují, jaké procento takových zabití se vůbec dostalo před soudní orgány a jaké procento bylo mlčky trpěno ve vesnicích a městech). Není to tedy nezbytně tak, že „dobře schované tělíčko mrtvého novorozeněte se nemuselo najít“ (s. 14), to, zda se „případ“ dostal do smolných knih, vždy záleželo také na ochotě sociálního okolí ženy takové jednání zveřejnit a úředně stíhat. Představa, že ke stíhání docházelo při „odhalení“ činu automaticky, je moderní a ranému novověku nepřiměřená.

A konečně, připouští-li autorka možnost nepravdivých výpovědí obviněných žen po mučení (a tedy i nespravedlivého odsouzení, s. 15), zpochybňuje to přece výpovědní hodnotu jejího výzkumu – nezkoumala by pak do důsledku vzato zabití novorozenců matkami, ale infanticidu jako předmět soudního jednání. Klade se zde také metodická otázka, jaké případy zaznamenané ve smolných knihách je možné označovat jako (neprokázanou) „infanticidu“? Opravdu je sem možno zahrnout i ty případy, kdy bylo pouze nalezeno mrtvé tělo novorozence (a žena se k činu ani po tortuře nepřiznala)? Zacházely soudy s takovou ženou vždy jako s matkou-vraždkyní? Ke všem těmto otázkám se pisatelka jistě vyjádří při obhajobě.

Těžiště vlastní **analytické práce** Lenky Kafuňkové spočívá v kapitole 4. Autorka kvantifikuje tresty chronologicky po padesátiletích a v některých lokalitách je porovnává také synchronně. Vedle zjištění o postupném zmírňování trestů, tedy o posunu od zahrabání zaživa, resp. probíjení kůlem přes „prostý“ hrdelní trest až sankcím nehrdelním (s. 39, 56), však tato konkrétní komparace jiné obecnější poznatky nepřináší; možné rozdíly ve způsobech trestání v královských a poddanských městech se neprokázaly (otázkou je, na jaké hypotéze byla tato

diference založena, když v obou typech měst byly aplikovány stejné právní normy). Podobně výčet doložených abortivních metod může být pouze ilustrací jejich známosti a rozšířenosti ve společnosti. Rovněž další Kafuňkové zjištění (velký podíl svobodných žen a vdov často ve služebném postavení) potvrzuje skutečnosti známé z dosavadní literatury.

Zejména k autorčině výkladu o delikventním jednání (zločinu a trestu) a hrdelní justici v předmoderní době (kapitoly 1, 2 a 3) mám následující poznámky:

Na s. 27 pisatelka člení raněnovověké právo (bez uvedení zdroje) mj. na městské a pozemkově vrchnostenské a dále se podrobně zabývá tím prvním. Z jejího výkladu v kapitole 3 není zcela jasné, zda přesně pochopila zásady výkonu hrdelní justice prostřednictvím městských soudů zejména nad poddanským obyvatelstvem venkova – tyto zásady mohou být také jedním z témat obhajoby. (Okrajově by mě navíc zajímalo, co si autorka představuje pod ztrátou duše v případě, že žena upadla do zoufalství, mj. s. 39, přejato z D. Tinkové.)

Na některých místech se autorka dopouští terminologických nepřesností, nedůsledností i faktických pochybení. Vedle bohemizované infanticidy používá ještě původní latinský pojem, ovšem v chybné podobě „infanticidum“ (místo korektního „infanticidium“, např. s. 16).

Kromě toho infanticidu v úvodu nepřesně definuje – jde o zabití jakéhokoliv, ne pouze nemanželského novorozeněte matkou (s. 16), ostatně o infanticidě vdaných žen se pojednává na s. 49. Píše-li autorka na s. 21, že „ve středověku a téměř po celý novověk se pojetí zločinu a trestu podstatně lišilo od toho dnešního“, nesvědčí to o tom, že by si osvojila základy periodizace evropských dějin, neboť vedle toho raného tvoří čtvrtinu novověku také 19. století, v němž se již uplatňovaly víceméně moderní zásady trestání. (Mimochodem, soukromou věcí mezi pachatelem a poškozeným není zločin jenom v raném novověku, ale ani později.)

Hovoří-li se na s. 23 o osobní svobodě, tak její jistý pojem před 18. stoletím samozřejmě existoval (týkal se však postavení člověka v poddanských svazcích), to, co raný novověk až do svého konce de facto neznal, je odnětí osobní svobody jako trest.

Konečně výčet trestních zákoníků na s. 29-30 nerozlišuje, které z nich byly (nominálně) platné v českých zemích a směšuje tak třeba říšskou Carolinu, dolnorakouskou Ferdinandu či Tereziánu.

Zcela uspokojivé není ani přebírání informací a citování zdrojů: Věta před poznámkou 41 na s. 16 je přejata z Tinkové (s. 313) a jen lehce modifikována. I věta následující, jež se vydává za autorský text, je podobně převzata z téhož pramene (u Tinkové s. 314 „Kolik novorozeňat mohlo zahynout v nitru domácností za tichého souhlasu...“, u Kafuňkové s. 16 „Kolik dítek mohlo zemřít za tichého souhlasu...“)! Nedostatky v práci se zdroji dokazuje i s. 25. Citát z

Jirečkovy edice Koldínova zákoníku, lokalizovaný v pozn. 68 do Matoušovy knihy „Ortel podle práva“, se v ní na s. 18 nenachází. Téměř totožné citáty najdeme však u Klaboucha na s. 350-351. Tyto stránky z Klaboucha autorka cituje hned v následující poznámce 69 v souvislosti se zrušením tortury v habsburské monarchii, která je však ve „Starém českém soudnictví“ datováno k roku 1778 (a nikoliv 1776, jak činí Kafuňková) a připisána Josefu II. (a nikoliv Marii Terezii). Na s. 38 bakalářské práce je mimochodem zdůrazněno, že tortura byla zrušena až roku 1781.

V pozn. 81 na s. 29 je nepřesně citován Koldínův zákoník v Jirečkově edici z roku 1876 – chybí zde právě editor (korektní citace je např. v pozn. 96). Obsahuje-li další poznámka 82 údaj „tamtéž“, neodkazuje k titulu, zmíněnému v poznámce bezprostředně předcházející, (tím je právě Koldín), ale k Českým právním dějinám v poznámce 79, což si musí čtenář domyslet. Nemá rovněž smysl, aby autorka v poznámkách uváděla plné názvy trestních zákoníků ve staré transliterované formě, když je v této podobě – nadto třeba v němčině – pravděpodobně nikdy neměla v ruce a cituje z nich či údaje přebírá na základě sekundární literatury (pozn. 93, 99, 112). Postačující je používat pouze zkrácené české názvy (hrdelní řád Karla V. apod.). Hodnotu práce bohužel snižují také nejasné či neumělé, špatně srozumitelné či přímo nesmyslné formulace, jejich následující příklady jsou vybrány zhruba v tom pořadí, jak se vyskytují v textu. Obtížně pochopitelný je popis metody: „na případné shody volím komparaci analogických historických situací“ (s. 5). Probití srdce matky kulem (s. 36) jistě není „přítěžující okolností“ (snad pro kata?), ale spíše zostřením trestu. Píše-li se dále na s. 37 při uvádění typů hrdelního trestu, že „jedna žena je popravena“, neříká to nic o tom jak. Popravou coby specifickým druhem trestu autorka i podle dalšího textu pravděpodobně – mylně – myslí trest stětí. Navíc poprava je totéž, co exekuce (s. 8). Nepřesná je i formulace, že „zatajení zahubení plodu se ženě vždy vyplatilo“ (s. 41) – autorka měla zřejmě na mysli situaci, když žena i přes mučení trvala na své nevině na smrti dítěte. Na s. 24 se nachází další nesmyslná formulace, týkající se obviněných před soudem: „Záleželo jen na něm, zda svou vinu vyvrátí, tedy se přizná pod trýznivou torturou“ – spojka „tedy“ implikuje ekvivalenční, resp. důsledkový vztah, ale obsah vět je protikladný – buď se obviněný přiznal (za použití tortury), nebo obvinění odvrátil tím, že se přes mučení nepřiznal. Oponentovi uniká také smysl a logická spojitost věty na s. 30 „To ovšem neznamená, že se z osvědčený soudců, vycházejících z řad místního městského obyvatelstva, nestaly [!] soudci z povolání“. Jazyk trpí i ve větě ze s. 31 „Po C. C. Josephina a C. C. Theresiana až Všeobecný zákoník o zločinech a trestech vzal na mysl kritiku“ – na mysl většinou může něco

vzít pouze člověk. O pár řádek dál se má správně psát o práci na panském nebo obecním díle, nikoliv „sídle“.

Záhadné je i konstatování na s. 39 „Jestliže se ženě podařilo dokázat či zapřít, že nebyla těhotná...“ – pokud žena zapírala, že nebyla těhotná, tvrdila, že těhotná byla. (A pokud opravdu těhotná nebyla, proč potom byla podezřívána z infanticidy?) Na vrub technické chybě je asi třeba připsat chybně vloženou část věty na s. 13 nahoře („Avšak při analýze smolných Stále se snažím při analýze vybraných smolných knih“). Lexikální neobratnost je patrná i z vyjádření „její popřípadě nemanželské dítě“ (s. 50), myšleno zřejmě „její teoreticky nemanželské, možné nemanželské dítě“.

I četné další neobratné formulace či špatné vazby, které uvedu pouze v heslovitém výčtu, svědčí o tom, že autorka není příliš zběhlá v psaní odborného textu:

s. 8, pozn. 15 „obsahuje 7 případů ohledně infanticidy...“

s. 17 „Křest je v křesťanské společnosti ... pro křesťanskou víru...“, „z obavy hanby a sociálního zavržení“, dále tamtéž „Dřívější význam ctnost ,neznamenala (pouze) být přesvědčen o své cti...“

s. 20 nevhodný tvar „starší 30ti let“

s. 22 „Trest se ... neměl snažit ... udělit pachateli trest...“

s. 23 „Trestní právo neměřilo všechny stejným metrem“ místo náležitého dativu („neměřilo všem stejným metrem“)

s. 25 „právní rozhodnutí nabylo plnoprávnosti“ – plnoprávnost může nabýt pouze člověk

s. 26 „trestní právo nenakládalo všem stejně“;

s. 26 „Cesare Becarii“ místo správného nominativu „Beccaria“, s tímto jménem nenakládá autorka správně ani na s. 34 „byl ovlivněn Cesarem Beccarrim“[!]

s. 35 „rozmezí se posunulo o pět let více“

s. 38 „Předpoklad .. je liché.“

Autorka místy zrušila zvláštní tvary sloves a přídavných jmen pro střední rod, jde o s. 25 („poškození, které byly způsobené torturou“) a s. 28 („ke kterému se měly odvolávat ... města“).

Nechtěně komicky působí formulace v poznámce 145, že lehčí otravy brotanem se projevují ošklivostí. Nemístně expresivní je i autorčin obrat „musela se rozhodlat k zločinu mordu na svém dítěti“ (s. 46), podobně nadbytečná jsou beletrizující vyjádření „Nebo je pouze někam odložily a nechaly je napospas přírodě, Bohu či smrti?“ (s. 6), resp. „až za ně sama příroda, Bůh, či Smrt připraví dítě o život“ (s. 46), jako by snad šlo o alternativní možnosti.

Tím jsme přešli k formální úrovni práce. Po jazykové stránce ji musím označit za velmi nedbalou. Setrvalým neduhem bakalářských prací je absence interpunkce u vedlejších vět, u Kafuňkové mj. na s. 6, 12, 23, 34, 43 či 54. Neústrojně působí i samostatně stojící vedlejší věty na s. 5 („Kdy se toto vnímání zločinu začalo měnit...“) a 12 („Zda nacházím stejné druhy trestů...“). Na s. 23 narazíme na hovorové vztažné zájmeno („druhem trestů byly ty, co postihovaly...“), na s. 27 zase na dvojí vazbu („činy, které byly proti či v souladu s jejím osobním zájmem“). Špatné tvary jsou i na s. 31 („nacházíme dva druhy procesů: civilní neboli akuzační, které je charakterizováno ...“), špatná předložka či vazba se vlivem nepozornosti dostala i do mezititulu v kapitole 4 „Tresty za napomáhání s infanticidě“ (s. 41). Místo „nabádání milence na ženu“ (s. 52) by správně mělo být „nátlak milence na ženu“, tamtéž nalezneme i špatnou vazbu „dalším důvodem je uváděn strach“ a „strach o ztrátu řemesla“ (lépe „strach ze ztráty“).

Až komický efekt má střídání podmětu na s. 38 („kdy ženě byla uřata jedna ruka a poté byla kulem probita a zahrabána“ – z jazykové logiky byla zahrabána zřejmě tato ruka). Týž podmět není udržen ani ve větě na s. 41 („tresty, které ohrožují poctivost člověka a zároveň určitým způsobem dále slouží ... či neškodí ... dané společnosti“). Ani vazby „získat trest“ (s. 41-42), „být obdařena trestem“ (s. 43), „zima vykonala na dítěti smrt“ (s. 47) či „přihlížet na vinu muže“ (s. 57) nejsou náležité či přinejmenším obvyklé. Neúplné a zavádějící je také vyjádření „že [ženy] přímo musely být muži po vůli, či dokonce znásilněny“ (s. 52), na následující straně najdeme spojení „o tom, jak muži ..., bylo zmiňováno“. Za chybnou považuji i vazbu „v mála případech“ (s. 57)

Za přehlédnutí lze pokládat to, že v citátu z Úvodu do studia dějepisu (který autorka kupodivu nijak ideologicky necharakterizuje) na s. 12 (pozn. 39) vypadlo „o“ („k obecnějším údajům společenské skutečnosti“), na s. 22 chybí na počátku 3. odstavce slovo „století“ a v pozn. 41 na s. 16 je chybně citovaná monografie D. Tinkové (správně bez spojky a „Hřích, zločin, šílenství v čase...“). Podobně se pisatelka spíše z nepozornosti dopustila ojedinělých pravopisných chyb (s. 30 „nestaly soudci z povolání“; s. 53 „muži, kteří byly hospodáři“). Další překlepy, tvaroslovné a jiné chyby najdeme na s. 34, 35, 44, 48, 51 a 53.

Mám-li své hodnocení předložené bakalářské práce shrnout, autorka sice celkem zdatně použila jak sekundární literaturu, tak poměrně velký korpus vydaných pramenů, nejsem si ale jistý, zda postihla zúplna podstatu raněnovověké justice, místy lze nabýt pocitu, jakoby by byla pouze fascinována její krutostí a nerovností. Práce má široký materiálový záběr, ale poměrně skromné závěry, vytyčené badatelské cíle se navíc nikterak neodchylují od publikovaných výzkumů, z nichž pisatelka vycházela. Jazyková úroveň práce není bez

problémů, s lehkou nadsázkou se v práci nenachází stránka prostá nějakého jazykového (stylistického, formulačního) nedostatku. Bakalářská práce by měla doložit schopnost studující/ho formulovat na základě dosavadního výzkumu badatelskou otázku a tu za použití zřetelně pojmenovaných metod na daném materiálu zodpovědět. To Lenka Kafuňková splnila. Pokud však její práci hodnotím jako **dobrou (3)**, byť v horním pásmu této známky, činím tak kvůli způsobu, jakým autorka výsledky svého zkoumání prezentovala – schopnost jasné argumentace a formulace patří k nárokům na bakalářskou práci stejnou měrou.

Praha, 2. 9. 2011